

Ədəbiyyat nəzəriyyəsi

Aydın Tağıyevin yaradıcılığında insan taleləri

Mənzər Hüseynova (Niyarlı)

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Azərbaycan.

Annotasiya. Şabran ədəbi mühitində yaşayıb-yaradan Aydın Tağıyev istedadlı yazıçı kimi özünü təsdiqləyib. Onun əsərləri lakonikliyi, yığcamlığı ilə seçilir. Müəllif məqalədə A.Tağıyevin həyat və yaradıcılığından söz açmış, xüsusən onun povest və hekayələrinin dilinin rəvanlığını, klassik nəsr ənənələrinə bağlılığını qeyd edərək, yaradıcı obrazın hər birinin ayrı-ayrılıqda təhlilini vermişdir.

Açar sözlər: Aydın Tağıyevin yaradıcılığı, povest, hekayə, tanınmış yazıçı, “Nağıl adam”

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 05.03.2022; qəbul edilib – 14.03.2022

Human destinies in Aydın Taghiyev's creativity

Manzar Huseynova (Niyarli)

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS. Azerbaijan.

Abstract. Aydın Taghiyev, who lived and worked in the literary environment of Shabran, showed himself as a talented writer. His works are laconic and compact. In the article, the author spoke about the life and work of A.Taghiyev, in particular, noting the fluency of the language of his stories, the connection with the traditions of classical prose, gave a separate analysis of each creative image.

Keywords: Aydın Taghiyev's creativity, narrative, story, well-known writer, “Fairy tale man”

Article history: received – 05.03.2022; accepted – 14.03.2022

Giriş / Introduction

Şabran ədəbi mühitinin yetirməsi yazıçı-publisist Aydın Tağıyev öz sözü, mövqeyi, kəsərli qələmi, düşündürücü povest və hekayələri ilə oxucu rəğbətini qazanmış yazıçılardan biridir.

Aydın Tağıyev 1952-ci il avqustun 29-da Dəvəçi (indiki Şabran) şəhərində anadan olub. Orta təhsilini Şabranda, ali təhsilini M.F.Axundov adına Pedaqoji İnstitutda (hazırda Bakı Slavyan Universiteti) alıb. Təyinatla Lerik ra-

yonunun Çayrud kəndində, daha sonra doğma şəhəri Şabranda rus dili və ədəbiyyatı müəllimi işləyib. Aydın Tağıyevin hələ orta məktəb illərində ədəbiyyata marağı böyük olmuş, kiçikhəcmli “mikro hekayələr” (V.Yusifli), “nağıl dilli ibrətamiz hekayə və şeirlər” (N.Nəcəfov) yazmışdır. Ədəbiyyata dərindən bağlılıq yazıçını pedaqoji fəaliyyətdən uzaqlaşaraq, bilavasitə yaradıcılıqla məşğul olmağa, müxtəlif mətbu orqanlarda işləməyə sövq edib.

Əsas hissə / Main Part

Aydın Tağıyevin yaradıcılığı başlıca olaraq hekayələr və publisist yazılardan ibarətdir. Yazıcının əsərləri lakonikliyi, yığcamlığı ilə seçilir. O, hər bir əsərində həyatın ilk baxışda adi görünən məqamlarına ictimai mənə verərək sosial problem səviyyəsinə qaldırır və hər zaman bələd olduğu mühiti, tanıdığı insanların həyatını və müşahidə etdiyi hadisələri təxəyyülün süzgecindən keçirərək oxucunun diqqətinə çatdırır. Akademik İsa Həbibbəyli yazır: "... Aydın Tağıyev ölkə miqyasında yeni hekayəçiliyin tanınmış yazıçılarından biri kimi qəbul olunur" [3, s.320].

Yazıçı Novruz Nəcəfoğlu Aydın Tağıyevdən söz açan, obrazını yaratdığı "Nağıl adam" romanında onun insani keyfiyyətləri, dostluqda sədaqəti, yaxşı ailə başçısı, qayğıkeş ata olması və s. cəhətləri ilə yanaşı, yaradıcılığına da böyük qiymət verir: "Aydın yazıçıdır. Yazıçı olmaq Aydınə nə qazandırır? Çox şey. Elə bütün bu danışdıqlarım! Axtardığımız, daha doğrusu, arzuladığımız bu ali keyfiyyətləri: saflığı, səmimiyyəti, gözütöxlüğü, mərdliyi, hörmət-ehtiramı. Həm də bir-birindən gözəl əsərlərini, onun öz adı kimi aydın xarakterli, milli-mənəvi dəyərlərimizin daşıyıcısı olan sayseçmə obrazları. Həmin obrazlar hamıdan çox Aydının şəxsi xarakter cizgilərindən qaynaqlanıb" [4, s.189].

Aydın Tağıyevin yaradıcılığı bütövlükdə kəndlə, kənd həyatı ilə bağlıdır. Mənəvi-əxlaqi, ictimai məsələlərə toxunan yazıcının qəhrəmanlarının məkanı kənddir; əsərlərində cərəyan edən hadisələr, situasiyalar da şəhərdən kənar da, əyalətdə baş verir. Müəllifin özü də kənd mühitindən kənara çıxmayıb, əyalətdə yaşayıb-yaradır. Real müşahidələri əsasında yaratdığı obrazların canlı, təbii olmasının bir sirri də bundadır. AMEA-nın müxbir üzvü Tehran Əlişanoğlu yazır: "Aydın Tağıyev yazıçıdır. Etnoqrafik və xarakter hekayələri ilə müasir Azərbaycan ədəbiyyatında ufacıq da olsa yerini qazanıb. Həm də necə: daim əyalətdə olub, əyalətdə yaşayıb, ölkə miqyasında (paytaxt səviyyəsində!) durmadan qələm işlətməsilə" [7]. Bütövlükdə yazıcını müasir dövrdə "kənd nəsrinin davamçılarından" biri olaraq dəyərləndirmək mümkündür.

Aydın Tağıyevin "Mütərcim" nəşriyyatında çap olunmuş "Nəsr: povest və hekayələr" (2017) əsərində səkkiz kiçikhəcmli povesti və hekayələri yer alıb. Hekayələr dilinin rəvanlığı, klassik nəsr ənənələrinə bağlılığı ilə seçilir. Yazıcının hekayələri günün gerçək təsvirini verməklə ictimai həqiqətlərə, cəmiyyət mənzərələrinə açılan realist əsərlərdir. Müəllif gördüyü, tanıdığı insanları, hadisələri təsvir edir. Vaqif Yusifli məqaləsində onun hekayələrinin ilk növbədə təhkiyə tərzinin şirinliyi ilə diqqəti cəlb etdiyini qeyd etmişdir ki, təsvirləri real və inandırıcıdır.

Aydın Tağıyevin "Nur", "Gülən adam", "Çini kasalar", "Yay gününün uzun gecəsi" və s. hekayələrinin qəhrəmanları həyatda bəxti gətirməyən, öz xoşbəxtliyini mənəvi təmizlikdə, ictimai həyatda axtaran insanlardır. "Nur" hekayəsində Qarabağ müharibəsində bir ayağını qoyub gələn və iş qabiliyyətini itirən cavan bir oğlanın taleyindən danışılır. Evinin küncündə ac-susuz oturmuş, bir parça çörəyə möhtac qalan cavan oğlan şikəst ayağı ilə qul bazarına üz tutur. Ancaq orada iş axtaranlar – canlı-cüssəli, boylubuxunlu oğlanlar məsləhət görürlər ki, gedib dilənsin. Dilənməyi heç zaman özünə sığıdırmamış qəhrəman babasının söylədiyi rəvayəti yadına salır. Qardaşının qatildən Süleyman peyğəmbərin yanına şikayətə gələn ilan cəza istəyir. "İstəyirəm ki, qardaşımın qatili yeddi qarıya gedib dilənsin" [2, s.277]. Qatil bunu eşidəndə Süleyman peyğəmbərin ayağına düşür. İlan etiraf edir: "Onu yeddi qarıya dilənməyə göndərməkdə məqsədim o idi ki, o yeddi qarıya gedib dilənsəydi, onun üzündəki nur da daha çəkilib gedəcək, sonra mən də "uf" demədən sancıb kişini öldürəcəkdim" [2, s.271]. Nur üzülüb qəhrəman hirsindən huşunu itirib yerə yıxılsa da, dilənməyi özünə yaxın buraxmır. Yıxıldığı yerin yaxınlığından keçən qatıq satan qadın oğlanın çöhrəsinə baxa-baxa məəttəl qalır. "İlahi, insanın da üz-gözündə bu qədər nur olarmış" [2, s.271]. Hekayədən alınan ibrət ən ağır şəraitdə belə insanın mahiyyətini qoruyub-saxlaya bilməsi ilə bağlıdır.

"Alma oğurlayan divlər" hekayəsinin qəhrəmanı bağbandır. Bağban qış, yaz, yay, payız fə-

sillərinin elə günü olmazdı ki, ağaclara baş çək-məsin. Canlı varlıq kimi ağacların hər biri onun yaddaşının bir xatirəsinə çevrilir. Meyvə ağac-larına qoyduğu adlar o qədər təbii və inandırıcıdır ki, heç kəsin ağına gəlməyən bu adlar ağac-ların özünə oxşayır. Qoz ağacına o, “Kənək qardaş” deyər müraciət edir və vaxtilə öz sözün-dən, əqidəsindən dönməyən kəndin sakini Əj-dəri xatırlayır. “Təkcə o idi qabığı ləpələyən-də sənə dodaq büzməyən. Özü də sənənin tayın idi...” [2, s.320]. Bağbanın öz əlləriylə əkdiiyi ağaclarla söhbəti maraqlı doğurur: “Kənəklik dövrü keçdi, qardaş. O boyda igidin şaxını elə sındırdılar ki, indi yeri gələndə gizlənməyə ax-tarıb siçan deşiyi tapır” [2, s.320]. Sapsarı hey-vaları sarı gəlinə oxşadır, sarı rəngi xəstə insan-ların üzünə bənzədir. Sarı heyvanı Səttar müəl-limin xəstələnməsi ilə əlaqələndirir. “Necəsən, sarı gəlin?... Hər səni görəndə dünyadan köçən-lərim yadıma düşür” [2, s.321], – deyir. Gözünə nar kolları sataşır: “Siz necəsiniz, güleyşə qız-lar?” [2, s.231]. Bağbanın gözü alma ağacında qalsa da, rastına əncir ağacı çıxır. Əyri-üyrü, gövdəsi boyu insan əlləri kimi qırıq-qırıq da-marları çıxan bu qoca ağacı nənəsinə oxşadır. Belə məlum olur ki, müharibədə insanları aclıq-dan bu ağacın meyvəsi qurtarır: “Nənəm də sə-nin kimi adamları doyduyan olub. - Əlini ağacın budaqlarında gəzdirdi – ölümündən qabaq yedi-yi son tikə də elə sənənin meyvələrindən oldu” [2, s.320], – deyir.

Bağbanın ən yaralı yeri alma ağacı ilə bağlıdır. Nağıllarda yuxuda əhd-peyman bağlayan sevgililərin bir-birilərinə alma verməsi rəmzi səciyyəyə daşıyır. Bağban da ilk məhəbbətinin da-şa dəyməsinin şahidi kimi alma ağacından söz açır. Vaxtilə alma dərib ona atan qonşu qızını sevmiş, lakin qızın ata-anası elçilərini boş yola salmış, qızı qonşu kənddə yaşayan varlı bir oğ-lana ərə vermişlər. Nakam məhəbbətinin ağrısı-nı ürəyində gəzdirə-gəzdirə könlünü ağaclara vermiş bağban güzəranını da bəhrələrini sat-maqla keçirir. Bircə alma ağacından başqa. Hər baxdıqca ürəyindən qara qanlar axan bağban günlərin bir günü alma ağacını kökündən kəsir. Əhvalat bitir, lakin sevgi bitmir. Sevdiyi qız bir gün ata evinə üzü heyva kimi saralmış, xəstə qayıdır. Çox keçmir, payız ayı – heyvaların saraldığı vaxt dünyasını dəyişir. Bağban qızın

ölümünə etirazla balta götürüb heyva ağacını da kəsir. Hekayədə simvolizm, rəmzi məqamlar mühüm yer tutur. N.Nəcəfoğlu yazır: “Aydının “Alma oğurlayan divlər” hekayəsində təsvir et-diği bağbanın gəzib-dolaşdığı bağdakı ağaclara verdiyi adlar elə orijinaldır ki, öz-özlüyümdə düşünürəm, bəlkə, bundan sonra o ağacları elə beləcə – bu hekayədə sadalanan adlar kimi ça-ğırmaq? Aydının hekayələrində sətiraltı gedişlər o qədər güclüdür ki, oxucunu uzun müddət bax beləcə, öz təsirində saxlayır... Onun mövzu rən-garəngliyi ilə seçilən hekayələri həm də dərin məntiq yükü, məna tutumu ilə diqqəti çəkir” [4, s.13].

“Qırmızı” hekayəsinin ideya-planında da simvolizm mühümdür. Əsərin qəhrəmanı İsmayıl kasıb, fağır, üzüyola bir insandır. Ağır güzə-ran içində çabalasa da, İbrahim peyğəmbərin oğlunun adını daşması ilə fəxr edir. Hər gecə İsmayılın yuxularına müxtəlif rənglər girir: ağ, qara, qırmızı, sarı, yaşıl, mavi. Rənglərin hər birinin öz iddiası, öz mənəm-mənəmliyi var. Qara rəng ağ rəngi göz qırpımında qaraya çevi-rəcəyini bəyan edir. Bu, qəlbiqara qəddar insan-ların haqsız yerə təmiz, günahsız insanları (ağ-ları) məhv etməsinə işarədir. Müəllif ağ rəngi belə səciyyələndirir: “Bir dəfə üstündən çək, yerli-dibli qeyb olsun, heç kəs də ağına gətir-məsin ki, belə bir rəng var” [2, s.423]. Yaşılın sarıya çevrilməsini müəllif əsən acı rüzgarla bağlayır. Rüzgar yaşılı namərd sarıya çevirir. Göyün üzündəki mavi rəngi isə bomboz qurğu-şun rəngli buludlar məhv edir. Müəllif qəhrə-manın xarakterini də rənglərlə ifadə edir. “Hər-dəm qorxu-hürkü bilməyən, sözü adamın üzünə qıpqırmızı, şax deyərdir. Burasını da özciyəzi başa düşürdü ki, bu qırmızı ona ucuz başa gəl-məyəcək” [2, s.421]. Hekayə bütünlükdə alle-qorik mənalara zəngin olub, insana dair keyfiy-yətləri rənglərlə çatdırır.

Aydın Tağıyev hekayələrində süjetə aludə olmayıb, mətləbi alt qatda gizlədir. “İstək” he-kayəsində qonşuluqda yaşayan iki ailənin iki övladından söz açılır. Varlı ailənin övladı ərkö-yün, tənbel, dərslərindən axsayan, kasıbın oğlu tam əksinə, tərbiyəlidir. Bu, kasıbın oğlunu dü-şüncələrə qərq edir. Necə olur ki, qonşu oğlanı əzizləyirlər, şıltaqlıqlarına dözürlər, valideynlə-rini incitsə də sevirilər. Aza qane olan, evdə

olandan yeyən, dərslərini yaxşı oxuyan, valideynlərini çox sevən, həmişə canlarına and içən onu isə sevmirlər? Bir anlığa oğlan varlı ailənin vecsiz oğluna çevrilmək istəyir: “Hə, hə, qoy ata-anası da qonşu baba və nənə kimi qocalsınlar. Dişləri tökülsün, gözləri kor olsun, qulaqları da ağır eşitsin” [2, s.300]. Sosial mühitin insana mənfi təsirini qabardan müəllif incə detallarla mənəvi keyfiyyətin acı həqiqəti üstələdiyini də vurğulayır: “Oğlan gözlərini bərk-bərk yumub ata-anasının qocalığını gözləri önünə gətirmək istədi. Gözlərini açanda yanaqları yaşlandı. Oğlan ağlayırdı” [2, s.300].

A.Tağıyevin hekayələrində mətləb bəzən sonda bəlli olur, kiçikhəcmli hekayələrin bir çoxu novellasayağı bitir. Bu gözlənilməzlik bir qayda olaraq yazıçının qəhrəmanlarına heyranlıq duyğularının birə, ikiqat artması ilə nəticələnir.

“Güllü çit yaylıq” hekayəsində İkinci Dünya müharibəsindən, gözləri yolda qalan, ərinin, nişanlısının, sevgilisinin yolunu gözləyən qadınların acı taleyindən bəhs olunur. Vaxtilə kəndin ən gözəl qızı sayılan, elçisi elçi dalınca gələn, lakin müharibə qurtarsa da, heç kəsə könül verməyən Gülcüz qocalıb yumağa dönmüş, ömrün son günlərini yaşayır. İllərlə qınaq obyektinə çevrilən qızı xüsusən Sənəm arvadın görünən gözü yoxdur: “Ağıldan kəmdir, deyirdi, vaxtında çox elçi düşəni oldu, bəyənib bir ocağın çıraqını yandırmadı. Məəttələm, bu kimin yolunu gözləyirmiş. Sabah düşüb ölsə, üstündə ağlayanı da olmayacaq” [2, s.45]. Gülcüzün keçirdiyi sarsıntılar, ölüm ayağında Sənəm qarını çağırması, sandığı açdırıb güllü çit yaylıq qarıya göstərməsi qəfil münasibətləri dəyişir. Demə, Sənəmin qardaşı Qələndər qabaqcıl işçi olduğu üçün sərgiyə gedərkən, Moskva səfərindən gətirdiyi güllü çit yaylıqdan birini bacısına, o birini istəklisi Gülcüza bağışlayıbmiş. Müharibədə həlak olan Qələndərin yolunu gözləyən Gülcüzün sevgisi, sadıqlığı Sənəmi çaşdırır, peşmanlıq duyğularını ağı ilə ifadə edir: “Qardaşımın etibarlı sonası, lay-lay, Gülcüz, gözəllər gözəli, lay-lay!” [2, s.347] Yazıçı hekayədə minlərlə, on minlərlə gənc qızların xoşbəxtliyini əlindən almış müharibənin ağrı-acısını iki səhifəlik mətnə sığışdırır bilir.

Aydın Tağıyev hekayələrində bir-birindən fərqli, lakin hər biri günün reallıqlarını əks etdirən qadın obrazlarını təsvir edir. Evindən-eşiyindən köçkün düşən, kafələrin birində yemək paylayan qadın (“100 ABŞ dolları”), yüngül həyat tərzini keçirən Raya və hər gün ərinin qəbrini ziyarət edən Rayanın qonşusu (“Yalansız günlər”), sürücünün yüngül əxlaqlı arvadı və pula görə namuslarını satmağa məcbur qızlar (“Nağıl axşamı”), müharibədən qayıtmayan Qələndərin yolunu gözləyə-gözləyə qarayan Gülcüz (“Güllü çit yaylıq”), ögey oğluna qayğısını əsirgəməyən, ona öz doğma balası kimi baxan ana (“Analar belə olur”) və b. belə obrazlardandır.

“Nağıl axşamı” povestində mənəvi-əxlaqi dəyərlər gerçəklərin sınağından keçirilir. Tanışlarından Rayanın yanına gəlib-gedən qəhrəman dostu Yaşarı da qonşu dul qadınla tanış etmək fikrinə düşür. Gecə Raya ilə xudmani bir məclis qurub gözlərkən, qonşu qadının evinə gəlib-çixmamasından narahat olur, onu qəbiristanlıqda, ərinin qəbrinin üstündə tapırlar. Hər gün ərinin qəbrini ziyarət edən qadın onların gözündə böyüyür. Yaşarın da qadına münasibəti dəyişir, peşmanlıq içində məclisi tərk edir.

Aydın Tağıyev povestlərində müasir insan, xüsusən ziyalı obrazlarına önəm verir. Xalq yazıçısı Natiq Rəsulzadəyə görə: “Aydın yaşamışlar, keçirilmiş ağrılar haqqında yazır və elə buna görə də onun hekayələri səmimiyyəti ilə, öz yeni nəfəsi ilə fərqlənir” [5, s.320].

“Yuxuda qətl” povestinin qəhrəmanı daim baş rollarda oynamış aktyordur. Əsərin proloqundan da hiss olunur ki, söhbət ləyaqətdən, mənliliyin tapdalanmasından gedir. “İti vuranda ulayır. Lakin insan var ki, itdən ləyaqətsizdir. Güclü tərəfindən döyüləndə ulamaq nədir, heç zingildəmirilər də” (Lüdviq Qoreyne). Əsərdə bir aktyorun hiss və həyəcanları, bəzən də daxili monoloqu axıra qədər izlənilir. Teatrın ən üzdə olan qəhrəmanı həyatda rejissorla yaltaqlanmaqla, əyilməklə hökmdar, şah rollarını əldə edir. Truppanın üzvləri, aktyor yoldaşları onu məsxərəyə qoyurlar. Əzmkar, vüqarlı kral, hökmdar rollarını oynaya-oynaya aktyor hiss edir ki, əqidəsiz həyatına son qoymalıdır. İçində daxili bir dəyişmə hiss edir, rejissorun iyrənc təkliflərini rədd edib baş rollardan belə vaz keçən aktrisa Nazaya qibtə edir. Özündən müştə-

beh rejissorun quluna çevrilməkdən xilas ola bilən aktyor mənən dəyişir, teatrı tərk etmək qərarına gəlir: “Bu gündən öz rollarımdan imtina edirəm, – demişdi. – Truppadan da birdəfəlik gedirəm. Gedib yük daşıyacağam. Təki daşıyacağım yük qollarımı, çiyinlərimi ağrıtsın” [2, s.149]. Povestdə obrazların daxili düşüncələri, hissləri əsərə canlılıq gətirir. Müəllif real həyat materialını ustalıqla bədiiləşdirməyə nail olur.

Aydın Tağıyevin bir sıra əsərlərində xarici ədəbiyyatın, xüsusən Qabriel Qarsia Markesin yaradıcı təsiri hiss olunur. “Yay gününün uzun gecəsi”, “Hadisə” hekayələrində müəllif hadisələrə müdaxilə etmədən, soyuqqanlı təsvirlərlə qəhrəmanın düşdüyü situasiyaları dəyərləndirməyi oxucuya həvalə edir. “Yay gününün uzun gecəsi”ndə namus üstə cinayət törətmiş qəhrəman otuz ildən sonra kəndinə qayıdır. Hamı təşviş içərisindədir. Onu ölmüş bilib arvadını ərə vermişlər. Qatardan düşən atanın iki yaşında qoyub getdiyi oğlu ilə görüş səhnəsi rıqqət doğurur. Lakin daha təsirlisi qəhrəman qatardan düşərkən arvadının əri ilə rastlaşmasının deyə, göz yaşları içərisində həmin qatara minməsi məqamıdır. Hekayə bu göz yaşlarıyla bitir. Sonra nə baş verəcək, qəhrəman hansı qərarla olacaq, insan faciəsinin nəticələri necə alınacaq və s. oxucu düşüncələrinə buraxılır.

Aydın Tağıyev ilk irihəcmli əsərini – “İspan çəkməsi” romanını 2020-ci ildə nəşr etdirmişdir. Yaradıcılığında ənənəvi yazı tərzinə üstünlük verən yazıçının romanında başqa mənzərələr görünür. Sadıq Elcanlı yazır: “Aydın Tağıyevin “İspan çəkməsi”ni oxuduqca ənənəvi ədəbiyyatşünaslıq dəyərlərinə məhəl qoymayan mətnin apardığı diqtələrinə, hökm, fərman azadlığına şahid olursan. Ədəbi qaydalara, formalara sanki müharibə elan edən, parça-parça həyat mənzərələrinin polifonik təqdimatıyla əsas hədəfin roman – obrazın mükəmməl portretini yaradan və ironik cizgiləriylə yadda daha çox qalan mətn postmodernist estetikaya yaxınlaşır, necə dəyərlər, söz özü hər şeyi həll edir” [6, s.320].

Əsərdə ədalətsizliyə, zülmə qarşı çıxış edən əsas qəhrəman – şair obrazı ilə yanaşı, əyanların, hökmdarların qəddarlığı, yoxsul insanların güzəranı, Qədirlərin üsyankarlığı təsvir predmetini ehtiva edir. Romanın başlanğıcında qır-

mızı obrazı kənddə meydan sulayır. Yenə də qırmızı, yenə də qırmızılardan torpaqlarımıza ayaq basması ilə Azərbaycanın, Azərbaycan xalqının başına gətirilən müsibətlər, neçə-neçə insanların məhvi, dar ağacları, sürgünlər və hökmdara əyilməyən, əqidəsini qoruyan şairin faciəsi diqqətə gəlir. “O vaxtlar kəndlər də az qala, başdan-başa qırmızıya boyanmışdı, məktəblər, iclas zalları, kitabxanalar, klublar. Hər dama-divara da bir qırmızı parça vurulmuşdu” [6, s.320]. Qırmızıya baş əyənlərin, yaltaqların kefləri kökdür, qırmızılara nifrət edən, əyilməyənlərin başları kəsilir, həbsxanalara düşürlər. Qırmızılara qarşı çıxan Qədiri də “dilini dinc qoymayan” mərd babası kimi cəzalandırırlar, amma Sibirə yox, dəlilərin müalicə olunduğu xəstəxanaya sürgün edirlər.

Roman intertekstual səciyyəlidir, “Şairin edamı”, “Şairin intiharı”, şairə verilən əzab səhnələri Səməd Vurğunun “Vaqif” pyesi, Yusif Səmədoğlunun “Qətl günü” romanındakı şair-hökmdar qarşılaşmalarını yada salır. İnsanlara zülm etməkdən həzz alan hökmdar edam kötüyünə vüqarla yaxınlaşan şairin məğrurluğunu, qarşısında diz çöküb əfv olunması üçün yalvarmadığını görüb qəzəblənir və ona ən ağır cəzanı verir. Ay Bəniz Əliyev yazır: “Şair obrazı əslində, bir qürur, ölməzlik və şərəf simvolu kimi verilir. Meydandakı kütlə bir vaxt usanıb yorulmadan, az qala, ovucları yağır olanacan çəpik çalıb alqışladığı şairi edam kötüyünə fitə basıb ələ sala-sala, dişlərinin dibindən çıxanı deyə-deyə yola salırlar. Şair isə bütün hallarda məğrur-məğrur gülümsəyə bilir” [1, s.11].

Romanın adında sovet rejimi ilə ortaçağların eyniləşdirilməsi məqamı qabarıq görünür. Orta əsrlərdə tətbiq olunan işgəncələrdən biri də “İspan çəkməsi” olmuş, ayağa zorla geydirilən çəkmə vasitəsilə məhbuslar cəzalandırılmışlar. Ümumən müəllif romanın hər fəslinə uyğun başlıqlar verir, Qurandan, İncildən, tanınmış filosofların kəlamlarından misallar gətirir. Əsərin dili rəvan və oxunaqlıdır. Gizli sitatlar kimi misal gətirilən rəvayətlər ümumi roman ideyasına xidmət edir. Sonda qəhrəmanın öz doğmalarını – dünyasını dəyişən valideynlərini, bacısını, iki yaşlı oğlunu qəbiristanlıqda ziyarət etməsi onu öz keçmişinə qaytarır. Simvolik sonluq şairin

doğmaları arasında iztirablarına da, ölümə də üsyanını təcəssüm etdirir.

Aydın Tağıyevin özünəməxsus publisist yaradıcılığı vardır. Onlarla məqaləsi, araşdırmala-

rı, etnoqrafik очерkləri, yol qeydləri vətənin “dinc dövrü” və müharibə zamanının mənzərələrini təqdim edir.

Nəticə / Conclusion

Aydın Tağıyevin istər kiçikhəcmli hekayələri, povestləri, istər publisistikası, istərsə də roman yaradıcılığı öz bədii üslubu, dili, yazıçı

mövqeyi olan dəyərli bir söz sənətkarından söhbət getdiyini təsbit edir.

Ədəbiyyat / References

1. Ay Bəniz Əliyər. Aydın Tağıyev. İspan çəkməsi. ADK.
2. Aydın Tağıyev. “Nəsr: povest və hekayələr”. Bakı: Mütərcim, 2017.
3. İsa Həbibbəyli. Aydın Tağıyev. “İsrafilin suru”. Xəlifoğlu, 2019.
4. Novruz Nəcəfoğlu. “Nağıl adam”. Bakı: ATV–2016.
5. N.Rəsulzadə. Aydın Tağıyev. “İsrafilin suru”. Xəlifoğlu, 2019.
6. Sadiq Elcanlı. Aydın Tağıyev. İspan çəkməsi. ADK.
7. Tehran Əlişanoğlu. Nağıl-roman. “Ədəbiyyat qəzeti”, 22 iyun 2017.

Человеческие судьбы в творчестве Айдына Тагиева

Манзар Гусейнова (Ниярлы)

Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА. Азербайджан.

Резюме. Айдын Тагиев, живший и творивший в литературной среде Шабрана, проявил себя как талантливый писатель. Его произведения отличаются лаконичностью и компактностью. В статье автор рассказал о жизни и деятельности А. Тагиева, в частности, отметив живость языка его рассказов, связь с традициями классической прозы, и дал отдельный анализ каждого творческого образа.

Ключевые слова: творчество Айдына Тагиева, повесть, рассказ, известный писатель, «Человек-сказка»